

Цікавим явищем зорової поезії є функціонування жанрів “варіацій” (т.зв. зорового переспіву) та пародії як вищого ступеня демістифікації смислів. Так, у збірці М.Мірошниченка “Око” вміщено дві варіації: на тему Г.Аполлінера — “Фонтан” та Р.Дьоля — використано мотив поцілання в яблуко. Цікаво, що пародія виникає як реакція вже на *сучасну* традицію. Відверто пародійні поезії бачимо у збірці В.Мельника¹², де візуальна гра, трансформація пластичних форм поєднується із тотальним зниженням, перевертанням смислів, підміною семантики; нове, пародійне вирішення сполучається з віршем-оригіналом за принципом контрасту. Характерно, що знижувальне “опредмечення” стосується передусім візуально-образного рівня (пісковий годинник як символічний образ родової пам’яті у часі трансформується в чарку, піраміда розвитку “Бог-Людина” — у псевдо-еволюціоністську “Мавпа-Людина”, символічні форми — в суто зображальні тощо).

Зорова поезія в Україні відроджується в добу культурно-світоглядної поліфонії, а отже, віднаходить власну нішу на перетині барокової та сучасних поетичних традицій, проходячи відповідні трансформації. Так, знакову семантику зорової образності бароко переосмислює модерн, переводячи її до сфери ствердження парадигми буття народу (перекодування найяскравіше проявляється у неоміфологічних моделях), а на рівні індивідуальному — до сфери ствердження автономності поетичного світу. Істинність художнього повідомлення засвідчується істинністю коду, за допомогою якого воно організоване.

У рамках експериментування над словом відбувається введення до масиву зорової поезії елементів “класичного авангарду”, який розкладає слово на первісні елементи, виділяючи слухову та зорову площини вираження (визначальна роль слова, знову ж таки, корелює з естетикою бароко). Розкладене на значущі фонемі/морфемі слово, набуваючи глибинності, визначає динаміку пошуку смислів, налагоджує смислові зв’язки і встановлює пріоритети у створеному автором світі.

Цілком у постмодерному дусі (за умови прийняття концепції “чистої”, ателеологічної гри) можуть виступати відроджені “віршові іграшки” доби бароко.

¹² Див.: Мельник В. Браття во хвості. — К., 1997.

Юрій Кочубей

“ДИВАН” ПОСТМОДЕРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Спостерігаючи за розвитком нашої поезії, бачимо, що вона рішуче відходить від ще недавнього “модернізму”, від революційних “ще вчора” експериментів з формою, вибудовуючи свій новітній світ. Поетичні книги попередніх років, відзначені і не відзначені престижними преміями, свідчать про те, що сучасна українська поезія стоїть міцно і може законно претендувати на почесне місце в найелітарнішій поезії наших днів з усіх континентів планети. Щороку в Україні, колись сказали б “загін”, а тепер просто “буйна ватага” поетів поповнюється новими іменами, з’являються не відомі досі майстри пера, нові книги.

Серед нових книг 2003 року бачимо збірку поезій Ігоря Маленького, названу автором “Велик гріх. Вірші, поезії в прозі, переклади”.

І.Маленького не можна назвати новачком у поезії: першу збірку він видав 1987 року. Але доля автора склалася так, що йому досить тривалий час довелося перебувати далеко від рідного краю — у країнах Сходу. Він, певна річ, збагатився знанням реалій життя східних народів, зачерпнув з криниці їх духовних, не цілком зрозумілих європейцям, прозрінь, що розкривають сутність буття людини, сенс існування землі, неба, космосу. Але наш читач до появи цієї книжки не мав можливості познайомитися, як слід, з його творчим доробком.

Книжка ця є певною мірою підсумковою, в ній зібрані, як пише сам автор, вірші і з попередніх публікацій, і твори, написані протягом останнього двадцятиріччя. А проте, твір, як брила, що створена з різних матеріалів, та вони спаяні так, що не помітно ні шва, ні рубчика і нічим його не роздробити.

Книжку по праву можна назвати новим словом в українській поезії. Вона з гідністю відкриває XXI століття, що так лякає нас глобалізацією. Справді, ми стоїмо перед цілком закономірною глобалізацією економічного життя, політичних і суспільних учень і практик і, насамперед, інформаційних потоків і мереж. Але, на наше глибоке переконання, поки існують окремі народи, їхні культури, митці і поети, глобалізувати духовне життя людства не вдасться. Бо ніщо живе гинути не хоче. І водночас, ніхто не має наміру відгороджуватися від решти планети, ізолюватися, а отже в духовному житті людства, особливо в III тисячолітті, домінуватиме взаємодія, взаємозбагачення культур і врешті створиться *Weltliteratur*, про яку мріяв Гете, в якій будуть представлені всі народи. Це — “діалог культур”, про який дедалі частіше говорять мислячі люди на Сході. Він визначатиме сутність XXI століття, а не “конфлікт цивілізацій”, що його заради виправдання агресії і сваволі проповідує американський політолог С.Хантінгтон.

Творчість Ігоря Маленького і є свого роду реалізацією задумів великого німця, навіть структура його книги взорована на структуру “Західно-східного дивану” Гете (1819), загальноновизнаного видатного твору, в якому зроблено успішну спробу створити в поетичній формі синтез східного і європейського сприйняття дійсності, поєднати реалістичне бачення життя людини в душі раціоналістичного картезіанського вчення з проникненням у потаємні глибини людської душі на рівні підсвідомості, як це практикували містики-суфії. “Диван” Гете розподіляється на “Книги”, І. Маленький розділи своєї збірки назвав теж “книгами”. В українській літературі спробою такого синтезу була збірка поезій і перекладів А. Кримського “Пальмове гілля”. Він, перемижуючи свої вірші з перекладами творів класиків перської та арабської поезії, теж створив світ, де вільно і зручно почувалися як перші, так і другі. І.Маленький теж включає до своєї збірки переклади зі східних поетів, але сучасних, близьких йому за духом та поетикою авторів (Алішер Кійям, Ялчин Годжа, відомий Бозор Собір). Їхні мотиви перемижуються з мотивами віршів українського поета, їх не завжди легко розрізнити, навіть за формою. Та цикли Кримського створювалися наприкінці XIX — на початку XX ст., тому подібність двох українських поетів, мабуть, тільки у намірах і глибокому знанні східної ментальності, здобутому в довгих мандрах та штудіюванням масиву поетичних творів.

Ігор Маленький — цілком сучасний поет, він досконало опанував техніку модерного вірша і не має потреби вдаватися до безплідного (і досить уже набридлого) експериментаторства. Мова його творів, слова і вирази, це — мова наших днів, чітка і зрозуміла, незважаючи на зашифрованість самих текстів. Такий парадокс! Бо вся словесна тканина творить диво: ти майже фізично відчуваєш атмосферу, ауру, створювану автором, живеш цією поезією, все здається знайомим і близьким. Образна система вишукана і багата, причому всі метафори та інші художні засоби — “власного карбування”.

Слово і Час. 2003. №12

Кожному читачеві слід уважно прочитати вступне слово, означене метафорою “Стискання часу”. Тут викладено філософію історії автора й авторського потрактування історії та майбуття сучасної цивілізації, його релігійні погляди і пророцтва. Хоча він у своїх роздумах про буття й долю людства і звертається до християнських понять (не без вкраплень езотеричних теорій), його тексти засвідчують: автор насправді пантеїст, котрий бачить присутність і діяльність Божественного скрізь і повсюди. Заперечувати це було б великим гріхом. Але ще більшим гріхом, на думку автора, було б не прагнути пізнати промисел Божественного провидіння. Тому метафора чи радше міфологема “Велик гріх” є для поета способом пізнання світу, без якого Адам з Євою досі сиділи б у “райському межисвіті”, так і не скуштувавши неймовірної насолоди і гріха пізнання. У цьому він цілком близький до суфіїв, які всі діяння людей, всі природні процеси бачать як прояв божественного духу і намагаються поєднатися з ним за допомогою різних практик (аскеза, молитви та ін.). У нього і Матиземля, і рідна мати, і дощ, і сніг та інші явища природи активно діють, творячи буття у постійному контакті з автором, який веде свій монолог. Присутні не тільки Бог, Аллах, Ягве чи тибетські будди, а й зороастрійський антипод благого Бога – Агріман-диявол. Автор засвідчує глибоке знання цілого ряду релігій і дає можливість взяти участь у творенні його поезії представникові кожної з них.

Візьмімо вірш “... буває – закохаєшся в змію” (с.453), в якому присутні і Клеопатра, і Мойсей, і Матір Божа, “котора народить – / хлопчика... / дитятко... / що викупить – / прийдешнє... / і минуле...”.

І далі автор звертається до алюзій, почерпнутих на Сході: від Каббали до “прекрасних імен Аллаха”:

... бо справді, до кінця ніхто не знає... що нас чекає за порогом осені... за рогом листопаду... чи півкроком,	в якому ти нарешті, зрозумієш, що ж означає листя на воді... і літери в численних іменах... – твоїх і Бога... (с. 455)
--	--

Поєднання у цьому вірші історії Землі з космічною подією – народженням “Триєдиного Бога” надає глибокого смислу всьому тому, що сталося і має статися. Глибокі, проникливі вірші про рідний край – Україну і малу вітчизну, Тернопільщину – написані в такому ж ключі – це не фіксація фактів минулого, це вища форма пізнання – пізнання серцем (особливо серцем дитини), де кілька слів замінюють товстелезні трактати. Про це свідчать цикл “Квітнева балада 1949-го” та вірші з позначкою “З родинного”. Не слід забувати, що вся книжка присвячується світлій пам’яті батька автора – Мирослава Михайловича.

Поет сприйняв відому максиму *Ex Oriente lux* у найширшому розумінні, він добре знає, що саме звідціль пішли могутні імпульси духовного життя народів світу. Тож мотиви в його творах знаходимо найрізноманітніші: погансько-трипільські, християнські (Старий Заповіт, Євангеліє, Апокаліпсис), буддійські, індуїстські, зороастрійські. Він вірить у невмирущість життя, хоча воно й відбувається “в замкненому колі... світло-пере-творень” (с.194).

Автор показує незбагненність многоликого світу – чуда Творця, який помирає і відроджується як Озіріс, як Таммуз – давні боги Сходу:

... і настіж...	вितече життя —
аж до сивого світання... —	в єдину того варту кривну чару —
розкриється в лісах	себе самого...
осіння брама... —	в дивнім...
між вітряних дерев —	загадковім... —
нічні ворота...	зв'язку зі світом,
з яких нема нікому —	що тече довкола...
вороття...	при вогнищах
доки по краплі	при вогнищах

У творах Ігоря Маленького завжди присутні чотири відомі античним і східним мислителям елементи: вода, земля, вогонь і повітря. Вони взаємодіють, створюючи те, що можна назвати “існуванням-буттям”. Але повсюди ми зустрічаємо ще один, невидимий елемент — любов, що виступає тією силою, яка перетворює “існування-буття” на справжнє диво — “життя”, тобто існування живого світу. Тому і жінка — один з найголовніших образів поезії Ігоря Маленького. Вона міняється: вона то Земля, то — матір, то — кохана. Не можна сказати, що еротичний мотив домінує у поезіях автора. Є чимало віршів, у яких червоною ниткою проходить щемкий спогад про чисте кохання, земне і небесне. Воно, може, й зникає як таке, але приносить свої плоди, в чому вбачаємо вияв космічного оптимізму, бо ніщо не закінчується: життя іде і триває без кінця. До речі, дуже лірично і цнотливо проніс поет через низку віршів відчуття отих дев'яти жіночих місяців, упродовж яких відбувається творення.

У збірнику є й чудові еротичні твори в дусі “Пісні пісень” (за приклад можна взяти вірш у прозі “Наталочка...”), й витончені, побудовані на примхливих метафорах (інколи прямо запозичених на Сході), такі, як у вірші “...хоч часом, як в плинній воді —” (с.298–300), з якого процитуємо:

буду тебе цілувати...	тисячоліття...
так подовгу,
мов пити	... й твої руки —
минаючу воду...	в мені...
й розгортати поволоі	твої пальці
з одеж...	донині блукають —
так поволоі...	поміж трав,
наче поїзд кружлятиме з місяцем —	де здійсмається з тіла
	травневий тюльпан... (с. 299)

Бачимо, що І. Маленький — інтелектуальний поет, але його вірші — не вправно сконструйовані сухі формули, а осяяні щирими почуттями думки в яскравому вбранні живих образів, так що врешті-решт з них починає бити потужний ліричний струмінь. Це дає нам право назвати його, насамперед, видатним ліриком, що поєднав у своїй творчості Схід і Захід. У цьому зв'язку слід згадати цикл поезій у прозі “Всесвіт розкритий... Медитації на теми графіки Мухаммеда Фарч'яна”. Тут яскраво проявилася філософська глибина, тонкий ліризм і вишукана метафоричність текстів, у яких буяє талант поета.

Не слід думати, що митець забуває “про тяжкі народні рани”, ні, поет — наш сучасник, він відчуває болі свого народу як свої власні, живе його життям, пам'ятає історію. Отож, і цей мотив звучить у книзі “Велик гріх”. Ось що пише поет про недавні події в нашій країні, як завжди вдивляючись у своє “дзеркало пам'яті”, яке допомагає йому бачити сутність того, що відбувалося колись і діється нині:

... й займається	скільки завгодно,
оманлива весна	що умер —
вже вкотре по літах,	король...
коли вмирили	та не одміниш
один за одним —	припису епосі
цезарі сухотні...	в оманливій
а з міченим —	матерії буття,
на трон зійшла брехня...	що порожнин в собі
у безконечних п'єсах лицедіїв,	не вибачає...
що грають досьогодні	й наповнює брехнею
славну роль —	і сміттям
рятівників вітчизни...	часи,
... й говори —	в які не надійшли —
	пророки... (с. 288)

Багато ремінісценцій, а також алюзій із сучасного життя читач знайде в циклі поезій в прозі “Великдень”, присвяченому світлій пам’яті нашого сучасника, поета й співака — Івана Козаченка, якого автор знав і цінував з початку 80-их років минулого століття, часу їх студентської молодості.

Поезія І. Маленького — модерна, в першому значенні цього слова, вона не застаріє, бо йде від душі, щиро, несе в собі, попри всі муки і метання ліричного героя, віру людям в життя і щастя. Ця вартісна книга збагачує скарбницю нашої літератури і заслуговує найвищої літературної нагороди в нашій країні.

Іван Андрусяк

ТИРЕ ЯК “ПЛАВНИК КУЛЬТУРИ” (Поезія Василя Махна)

Василь Махно завжди був насамперед “поетом для поетів”. Не знаю, наскільки “чистим” слід трактувати таке мистецтво (бо мистецтво й чистота, по-моєму, апріорі синонімічні, хоча я свідомий того, що більшість постмодерністів зі мною не погодяться), але принаймні рафінованої культури письма йому не позичати. Властиво, Василь Махно, на моє, може, й суб’єктивне, сприйняття природи його текстів, є чи не найповажнішим у сучасній українській ліриці “герметиком культури” (порівняно, приміром, із найповажнішим “герметиком природи” Олегом Лишегою).

Це насамперед означає, що образна система в поезіях Махна постає зазвичай із апологетичних образних систем відповідних культурних шарів чи, даруйте, “зрізів”. Себто його тексти абсорбують не стихію, художньо впорядковуючи її засобами поезії, але вже впорядковані поважними попередниками системи, виявляючи глибинні тонкощі їхніх складних взаємодій і дошукуючись поміж ними рис чи ознак системи більш глобальної. Якби йшлося (даруйте за примітивність порівняння, але наводжу його лишень для певної “популяризаторської” наочності) про системи комп’ютерні, то слід було б сказати: Махно працює не з файлами, а з каталогами; одначе йдеться про творчість, а отже, в цього поета маємо справу з унікальним даром осмислення “великого в малому”.

Я люблю цього поета (у нас чомусь перестало бути нормою просто *любити* поезію — це сумно) і пильно стежу за його творчою еволюцією (теж рідкісне